

Govor vasi Lokve na Trnovski planoti

DANILO ZULJAN KUMAR | ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko

✉ DZuljan@zrc-sazu.si

Povzetek: Govor vasi Lokve, ki je točka 095 v *Slovenskem lingvističnem atlasu*, je uvrščen v kraško narečje primorske narečne skupine slovenskih narečij, vendar gre za prehodni govor, kar pomeni, da so v njem tako prvine kraškega kot sosednjega rovtarskega narečja. Članek prinaša osnovni fonološki opis govora, iz katerega so razvidne glasoslovne značilnosti obeh narečij.

Ključne besede: Lokve, lokvarski govor, prehodni govor, kratek fonološki opis govora.

La parlata del villaggio di Lokve

Riassunto: La parlata del villaggio di Lokve, che rappresenta il punto numero 095 dell'Atlante linguistico sloveno, fa parte del gruppo dei dialetti del Litorale. In quest'ambito, esso rientra tra i dialetti carsici, anche se si tratta di una parlata di transizione, che contiene sia gli elementi della lingua carsica che quelli dei dialetti della zona di Rovte. L'articolo fornisce una descrizione fonologica di base della parlata in questione, il che permette di individuare le caratteristiche fonologiche di entrambi i dialetti.

Parole chiave: Lokve, parlata di transizione, breve descrizione fonologica del dialetto

1 Uvod

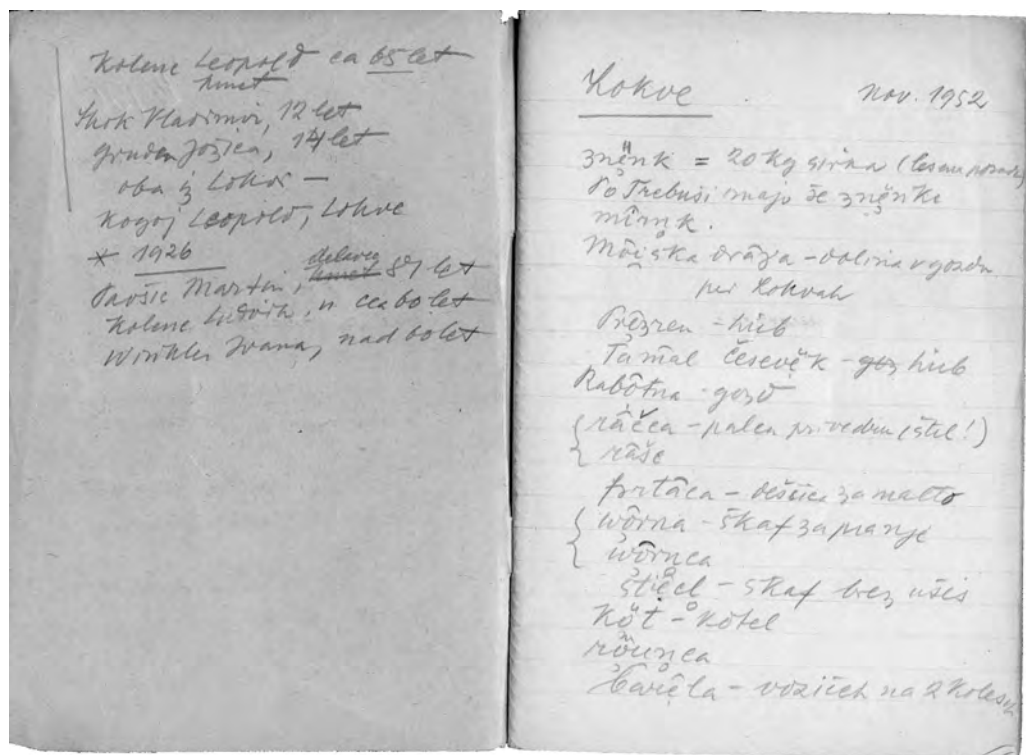
Vas Lokve leži v gozdnati kraški dolini severozahodne Trnovske planote na nadmorski višini 928,6 m. Od upravnega središča Nove Gorice je oddaljena 20 km in v njej danes živi 99 prebivalcev (SURs, 2023), 8 manj, kot jih je bilo leta 2020 (SURs, 2020). Geografsko so Lokve na razpotju poti proti Novi Gorici, Ajdovščini, Idriji, Čepovanu in Mostu na Soči.

Zemljepisno lastno ime Lokve (ž. mn.; nar. *Lo:kve*), rod. Lokvi (nar. *Lok'vi*), prid. lokvarski (nar. *lok'va:rski*), izhaja iz občnega imena *lokva* 'mlaka', kar se je razvilo iz

slovanskega **lōky* 'kotanja z vodo, mlaka' (Snoj 2009: 244).

Govor Lokvi spada v kraško narečje,¹ enako kot bližnje točke, tj. T096 Grgar, T097 Solkan in T998 Trnovo, medtem ko sosednji kraji/točke, zapisane na območju zahodno od Lokvi, tj. T089 Ročinj, T090 Avče, T091 Kanal, T092 Kal nad Kanalom, T093 Deskle in T094 Podlešče (Banjšice), tvorijo t. i. banjško podnarečje kraškega narečja primorske narečne skupine. Govor 4,5 km oddaljenega

¹ Govor Lokvi je po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas* (dalje SLA) delno zapisal Tine Logar 1952 in je v SLA T095.

Prva stran zvezka, v katerega je Tine Logar leta 1952 zapisal govor Lokvi. Vir: Zvezkovna zbirka SLA. Hrani ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Dialektološka sekcija.

Čepovana (T163 v SLA) spada v tolminsko narečje rovtarske narečne skupine.

Čeprav je govor Lokvi uvrščen v kraško narečje, pa gre dejansko za prehodni govor, ki vključuje prvine tako kraškega kot rovtarskega narečja, kar bo pokazano v prispevku.

2 Naglasni sistem

V govoru Lokvi so odpravljena fonološka tonemska nasprotja, naglas je jakostni. Ohranjena pa so kvantitetna nasprotja, to je opozicija med dolgimi in kratkimi naglašeni samoglasniki, kar lokvarski govor ločuje od kraškega narečja, v katerem so se praviloma vsi kratki naglašeni samoglasniki podaljšali, in povezuje z zahodnim rovtarskim narečjem (tj. s tolminskim, cerkljanskim in črnovrškim narečjem), ki to opozicijo pozna.

Primeri za kratke naglašene samoglasnike v lokvarskem govoru: 'koš', 'daš', 'gorla 'grlo', 'ka'pot 'plašč', 'ka'žux 'kožuh'.

V govoru je prišlo do umika naglasa v tipih issln. *ženà > *žèna in issl. *māglà > *mǎgla, pri čemer so umično naglašeni samoglasniki danes še kratko naglašeni, prim. lokv.: 'žena 'žena', 'čelo 'čelo', 'sestra 'sestra'; 'māyla 'megla'.

2.1 Samoglasniški sistem

Lokvarski govor ima dva sistema naglašanih samoglasnikov, in sicer sistem dolgih naglašanih samoglasnikov, ki so možni v vseh besednih zlogih, in sistem kratkih

naglašanih samoglasnikov, ki se praviloma pojavljajo samo v zadnjem ali predzadnjem besednem zlogu.²

2.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

Dolgi naglašeni samoglasniki vključujejo naslednje foneme: *i:*, *u:*, *i:ɛ/i:ə*, *e:ɪ*, *u:ɔ/u:ə*, *e:*, *o:* in *a:*.

2.1.1.1 Izvor

<i>i:</i>	< *ī/*î-	lok. <i>'zi:ma</i> , <i>'zi:t</i> , <i>'pi:šəm</i> ; <i>'li:pa</i> , <i>'zi:la</i>
<i>u:</i>	< *ū/*û-	lok. <i>'lu:č</i> , <i>alu:pk</i> , <i>'lu:bje</i> ; <i>'ku:pa</i> Red
	< *ī/*î-	lok. <i>'u:k</i> 'volk', <i>'žu:na</i> 'žolna', <i>'du:x</i> 'dolg' Ied, <i>'du:bəm</i> 'dolbem', <i>'tu:čəm</i> 'tolčem', <i>'ku:nəm</i> 'kolnem', <i>'pu:nəm</i> 'polnim'; <i>'u:na</i> 'volna', <i>'du:ɣa</i> 'dolga'
<i>i:ɛ/i:ə</i>	< *ē/*ê-	lok. <i>m'li:əko</i> , <i>z'vi:əzda</i> , <i>t'ri:əpx</i> 'trebuh', <i>'li:əp</i> ; <i>ka'li:əna</i> (Ied) 'koleno', <i>ne'vi:əsta</i> ; <i>b'ri:əza</i> , <i>'ci:əsta</i> , <i>'li:əto</i> , <i>st'ri:əxa</i>
	< *ē/*ê-	lok. <i>'li:ət</i> , <i>'mi:ət</i> , <i>ve'či:ər</i> , <i>pe'pi:əu</i> ; <i>'pi:ərje</i> , <i>k'mi:əta</i> , <i>'zi:ənin</i>
	< *ē/*ê-	lok. <i>'pi:ət</i> , <i>i'mi:ə</i> , <i>'vi:əžan</i> , <i>p'ri:ədəm</i> , <i>p'li:əšəm</i> , <i>ɣ'li:ədəm</i> ; <i>'di:ətəlca</i>
<i>e:ɪ</i>	< *è- redko	lok. <i>'ze:ɪle</i> , <i>'ze:ɪnska</i>
<i>e:</i>	< *ē redko	lok. <i>ve'se:lo</i> , nekdam <i>be'se:lo</i>
	<	v izposojenkah, lok. <i>'le:drik</i> 'radič'
<i>u:ɔ/u:ə</i>	< *ō/*ò-	lok. <i>'mu:ɔč</i> , <i>'bu:ɔx</i> , <i>'nu:əč</i> ; <i>'du:əta</i> , <i>š'ku:əda</i>
	< *ō/*ò-	lok. <i>'su:ɔt</i> 'sod', <i>ɣu:ɔpc</i> , <i>ɣa'lu:ɔp</i> ; <i>ɣu:ɔba</i> , <i>'tu:ɔča</i> , <i>'du:ɔɣa</i> , <i>mo'ɣu:ɔče</i>
<i>o:</i>	< *ō redko	lok. <i>k'lo:p</i> , <i>k'ro:x</i> 'krog', <i>'mo:š</i>
	< *ò- redko	lok. <i>'vo:je</i> 'volja', <i>'xo:ja</i>
<i>a:</i>	< *ā/*â-	lok. <i>ɣ'ra:t</i> 'grad', <i>p'ra:x</i> 'prag', <i>ɣ'ra:t</i> , <i>x'ra:st</i> ; <i>k'ra:ɣa</i> 'krava'
	< *ā/*â-	lok. <i>'da:n</i> , <i>'la:s</i> ; <i>'ma:ša</i> , <i>'pa:sji</i>

2.1.2 Kratki naglašeni samoglasniki

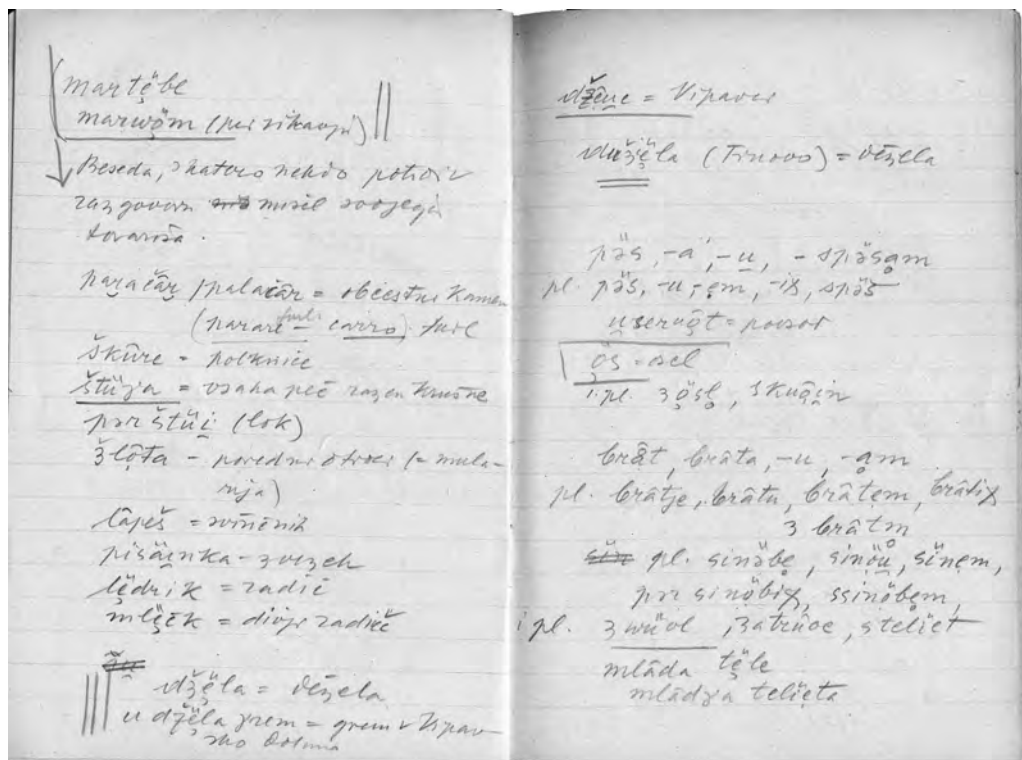
Sistem kratkih naglašanih samoglasnikov vključuje naslednje foneme: *i*, *u*, *e*, *ə* in *a*.

2.1.2.1 Izvor

<i>i</i>	< *-î	lok. <i>š'it</i> , <i>suš'it</i> , <i>kaš'it</i> (Logar 1952)
	< v izposojenkah	lok. <i>šun'fit</i> 'strop'
<i>u</i>	< *-û	lok. <i>k'ruɣ</i>
	< *-î	lok. <i>'dux</i> 'dolg' prid.

² Kratki naglašeni samoglasniki v predzadnjem besednem zlogu so nastali sekundarno, po umiku naglasa s kratkega končnega zloga. Kratki naglasi v drugih besednih zlogih (če se pojavljajo) so podobno kot v banjškem podnarečju (gl. Logar 1996: 306) posledica položajnih krajšanj ali vpliva sosednjega tolminskega narečja.

e	< *-è	lok. k'met
	< umično naglašeni *e (ê ^z)	lok. 'žena, 'teta, 'čelo, 'rekla, s'pekla
	< *-ê	lok. 'zet
	< *-i	lok. 'teč, 'meš, 'neč, 'set
o	< *-ò	lok. 'dāš
	< *-ù	lok. u'kəp, k'rəx 'kruh'
	< *-ā	lok. b'rət, x'rəst 'hrast'
	v izposojenkah	lok. γ'uant 'gvant'
o	< *-ò	lok. s'kof, 'koš, 'kon
	< *-ā	lok. s'tor 'star', s'lop 'slab'
	< umično naglašeni *o (*o ^z)	lok. 'kot 'kotel', 'koza, 'osa, 'konc, 'lonc
	< *-ù	lok. 'to 'tu' redko
a	< *-ā	lok. 'yat 'gad'
	v izposojenkah	lok. 'yajnk, s'tant

Slika 2: Stran zvezka, v katerega je Tine Logar leta 1952 zapisal govor Lokvi.

Vir: Zvezkovna zbirka SLA. Hrani ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Dialektološka sekcija.

2.1.3 Nenaglašeni samoglasniki

Sistem nenaglašanih samoglasnikov vključuje enake foneme kot sistem kratkih naglašanih samoglasnikov, tj. *i, u, e, ə, o* in *a*. Možni so v vseh besednih zlogih in zastopajo ustrezne issln. samoglasnike v nenaglašenem položaju, pri čemer vsi nenaglašeni samoglasniki težijo k delni redukciji (tj. do *ə*, lokv. *kluča:uənca*, *'di:ətəlca* 'deteljica') ali popolni redukciji (lokv. *čmīela* 'čebela', *svītk* 'svitek', *lūōnca* 'lonica' (Logar 1952), *u'na:jn* 'vnanji').

Issln. sklop **-ēl* se je v preteklem deležniku na *l* prek *u* razvil v *Ø* (lokv. *'ri:ək* 'rekel', *'ni:əs* 'nesel').

Za govor je značilno akanje, ki je poznano v rovtarskih narečjih, npr. lokv. *ka'žux*, *ka'wač* 'kovač', *a ba'žičix* 'ob božiču' (Logar 1952), *pa'li:əna* 'poleno', *ka'li:əna* 'koleno', *a'bərb* 'obrv'.

2.2 Soglasniški sistem

Soglasniški sistem lokvarskega govora tvorijo zvočniki *u, v, l, m, r, n* in *j* ter nezvočniki *p, b, f, t, d, c, s, z, č, š, ž, k, g, γ, x* in *h*.

2.2.1 Izvor

Našteti samoglasniki so nastali iz enakih issln. soglasnikov, poleg tega pa še:

<i>u</i> (kot protetični glas)	< <i>Ø</i> v položaju pred <i>*q</i>	lokv. <i>uò:γje</i>
<i>b</i>	< <i>*v</i> pred sprednjimi samoglasniki	lokv. <i>'bi:na</i> 'vino', <i>γ'la:be</i> 'glave' Red, <i>'ni:be</i> 'njive' Red, <i>'bi:lce</i> 'vilice', <i>'bi:dla</i> 'videla', <i>'be:li:k</i> 'velik', <i>bēič</i> (Logar 1952), <i>narbēič</i> (Logar 1952), <i>žbīm</i> 'živim' (Logar 1952), <i>labiū</i> 'lovil' (Logar 1952)
<i>-n</i>	< <i>*-m</i>	lokv. <i>z b'ra:tan</i> , <i>'rečən</i>
<i>l /jl</i>	< <i>*l</i>	lokv. <i>k'luč</i> , <i>'ze:mle</i> , <i>'vo:ja</i> , <i>'pe:jlem</i> , <i>pas'te:jle</i>
<i>n/jn</i>	< <i>*n</i>	lokv. <i>'z'na:mne</i> 'znamenje', <i>'lu:kne</i> Red, <i>'ni:uα</i> , <i>kə're:jne</i> 'korenje', <i>'ka:jn</i> 'konj'
<i>γ</i>	< <i>*g</i>	lokv. <i>z'γon</i> 'zvon', <i>'γor</i> 'gor'
<i>-x</i>	< <i>*-g</i>	lokv. <i>k'ro:x</i> 'krog', <i>'bu:ox</i>

Nezvočniki se pred pavzo onezvenečijo (lokv. *'zu:op* 'zob', *paγ'rep* 'pogreb').

2.2.1 Preglas

Govor pozna preglas za mehкими soglasniki, kar je značilnost rovtarskih in notranjskih govorov (lokv. *s'vejče* 'sveča', *'maję* 'moja' (Logar 1952), *'me:je* 'meja', *'vo:je* 'volja', *'ve:je*, 'veja', *'ze:mle* 'zemlja', *k'ra:le* 'kralja' Red, *čre'pi:ne* 'črepinja', *pas'te:jle* 'postelja', *'ka:jnę* (Logar 1952) 'konja' Red, *s've:ne* 'svinja', *'lu:kne* 'luknja', *'o:γne* 'ognja' Red, *'a:na* 'či:əšne 'ena češnja'), ter analogični *d* iz **t* (lokv. *p'le:dlę*, *c've:dlę* (Logar 1952), *p'le:dəm*).

3 Feminizacija samostalnikov srednjega spola

Za govor je značilna feminizacija nevtrum, tj. pojav, pri katerem so samostalniki srednjega spola prešli v ženski spol (lokv. *'no:va* *γo'ri:ca* *ja be'li:ka* 'mi:əsta 'Nova Gorica je veliko

mesto', *be'li:ka ko'ri:ta* 'veliko korito', *m'li:aka* je 'do:bra, 'mleko je dobro', je *b'la 'do:bra 'li:ata* 'je bilo dobro leto', *k'ri:la* 'krilo', 'li:atva 'letvo (dleto)'),³ kar je značilnost sosednjih rovtarskih govorov.⁴

4 Zaključek

Govor Lokvi je prehodni govor med primorskim kraškim narečjem in tolminskim rovtarskim narečjem. Na prvo nam kaže sovpad odrazov **ē/*ē-* in **ē/*ē-* v *i:ē/i:ā*, kot je splošno v kraških govorih, in enak odraz, tj. *i:ē/i:ā*, za **ē/*ē-*, kot je znan v zahodnih kraških govorih (Šekli 2018: 328), na drugo pa ohranjenost kvantitetnih nasprotij v samoglasniškem sistemu, kratek naglas za umično naglašene samoglasnike, akanje, preglas za mehkiimi soglasniki ter feminizacija samostalnikov srednjega spola. Odraz **ē/*ē-* je v lokvarškem govoru dvojen, tj. *u:ō/u:ā*, kot je značilen za kraško narečje, in *o:*, kot je značilen za banjško podnarečje kraškega narečja.⁵

Legenda

Ied = imenovalnik ednine
 issln. = izhodiščni splošnoslovenski
 lokv. = lokvarsko
 nar. = narečno
 prid. = pridevnik
 Red = rodilnik ednine
 T = točka

VIRI

Logar Tine 1992: Gradivo za SLA T95 Lokve. Hrani ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša; Zvezkovna zbirka SLA Dialektološke sekcije.

SURS. <https://gis.stat.si>. Dostop 12. 10. 2023.

Wikipedia. Lokve. Dostop 12. 10. 2023.

Zuljan Kumar, Danila 2023: Delni zapis Vprašalnice SLA.

Informanta

Vito Bremec (1951), Nadja Bremec (1953), Lokve
 Informantoma se lepo zahvaljujem za podatke.

Literatura

Logar, T. 1996: Govor kraja Podlešče na Banjšicah. V: Logar, T., *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave* (ur. Kenda-Jež, Karmen). Ljubljana: ZRC SAZU; Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 306–312.

Logar, T. 1996: Refleksi za praslovanske nosnike med srednjo Soško dolino in Čepovansko dolino. V: Logar, T., *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave* (ur. Kenda-Jež, Karmen). Ljubljana: ZRC SAZU; Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 54–56.

Snoj, M. 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC.

Šekli, M. 2018: *Tipologija lingvogenез slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC.

Zuljan Kumar, D. 2018: Govori zahodne Banjške planote. V: Zuljan Kumar, D. (ur.), Perkon Kofol, M. (ur.), *Zahodna Banjška planota skozi čas: o geografiji in botaniki, arheologiji, stavbarstvu, cerkvah, zgodovini, ljudeh in etnološki dediščini ter jeziku zahodne Banjške planote*. Koper: Annales, 333–346.

³ Nekateri samostalniki so sicer ohranili končnico *-el-o* srednjega spola, vendar je iz oblike pridevnika razvidno, da so prešli v ženski spol (lokv. 'li:apa 'je:jece 'lepo jajce', m'la:da 'le:le 'mlado tele', m'asu:ā je 'do:bra 'meso je dobro').

⁴ Ta pojav sicer poznata tudi sosednji kraško in briško narečje, vendar velja feminizacija le za množinske oblike. Srednji spol je v ednini ohranjen (npr. br. 'a:dno mi:asto, 'tri: mi:aste). V lokvarškem govoru pa samostalnikov srednjega spola ne poznajo, saj ti preidejo v ženski spol že v ednini.

⁵ Npr. za kraja Ročinj, Avče in po Soški dolini do Plavi, medtem ko je v Solkanu značilen kraški *u:ō/u:ā*; (Logar 1996: 55).